

PREDUZETNIČKI EKOSISTEM KAO NOVI KONCEPT PREDUZETNIŠTVA

Jelena Raut¹, Slavica Mitrović Veljković¹, Boban Melović², Đorđe Čelić¹, Dragomir Nikolić¹

¹Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad, Srbija

²Univerzitet Crne Gore, Ekonomski fakultet, Podgorica, Crna Gora

¹jelena.raut@yahoo.com, ²mslavica@uns.ac.rs, ³bobanm@ucg.ac.me, ⁴celic@uns.ac.rs, ⁵nikolicd@uns.ac.rs

Kratik sadržaj: U literaturi je preduzetništvo prepoznato kao specifičan fenomen koji pokreće ekonomski rast u različitim zemljama. Upravo uspeh preduzetništva se nalazi u sposobnosti preduzetničkog procesa da stvori svrsishodan kohezivni društveni i ekonomski sistem koji će moći da podrži stvaranje i rast poslovnih poduhvata, što pozitivno utiče i na ekonomski rast kompletne zemlje. U poslednjoj deceniji, u literaturi se pojavljuju istraživanja čiji je cilj da istaknu potrebu za razumevanjem preduzetništva u širem kontekstu, odnosno, u njegovom regionalnom kontekstu. Kao rezultat nedovoljno istražene sistemske prirode preduzetništva se javlja novi koncept koji daje sistemski pogled na preduzetništvo i u literaturi je prepoznat kao preduzetnički ekosistem. Preduzetnički ekosistemi imaju fokus na stvaranju vrednosti, ali na regionalnom nivou. Cilj ovog rada jeste razmatranje kako preduzetnički ekosistem, na određenom regionalnom nivou, utiče na stvaranje vrednosti kroz preduzetnički proces.

Ključne reči: preduzetništvo, inovacije, preduzetnički proces, preduzetnički ekosistem

ENTREPRENEURIAL ECOSYSTEM AS A NEW CONCEPT OF ENTREPRENEURSHIP

Abstract: In the literature, entrepreneurship is recognized as a specific phenomenon that drives economic growth in different countries. The success of entrepreneurship lies in the ability of the entrepreneurial process to create a purposeful cohesive social and economic system that will be able to support the creation and growth of business ventures, which has a positive impact on the economic growth of the entire country. In the last decade, research has appeared in the literature aimed at highlighting the need to understand entrepreneurship in a broader context, that is, in its regional context. As a result of insufficiently researched systemic nature of entrepreneurship, a new concept emerges that gives a systematic view of entrepreneurship and is recognized in the literature as an entrepreneurial ecosystem. Entrepreneurial ecosystems have a focus on value creation, but at the regional level. The aim of this paper is to consider how the entrepreneurial ecosystem, at a certain regional level, influences the creation of value through the entrepreneurial process.

Key Words: entrepreneurship, innovation, entrepreneurial process, entrepreneurial ecosystem

1. UVOD

Proučavajući literaturu koja se bavi preduzetništvom, može se uvideti da je ista bila usmerena na koncept preduzetništva čije je temelje postavio Schumpeter, međutim, pažnja nije bila posvećena proučavanju ekosistemske prirode preduzetništva, odnosno, konteksta u kome se preduzetnički proces odvija.

Još od vremena Šumpetera, koncepti o preduzetništvu i inovativnosti su isprepleteni sa ekonomski razvojem. Preduzetnički ekosistemi su takođe novi način da se kontekstualizuju sve složeniji i međuzavisni društveni sistemi. Preduzetnički ekosistemi su koncept koji je istakao potrebu da se preduzetništvo razume u svom širem okruženju, kao što su njegove regionalne, vremenske i društvene arene. Potreba za ovim novim konceptom odvela je istraživače ka ekosistemskom pogledu na preduzetništvo, koji je prepoznat kao preduzetnički ekosistemi.

Koncept preduzetničkih ekosistema je tokom poslednje decenije dobio veliku pažnju istraživača u naučno-istraživačkom polju. Sam početak istraživanja preduzetničkih ekosistema vezuje se za dva istraživačka polja čiji su autori Feld (2012) [1] i Isenberg (2010) [2]. Među prvim vladinim i nevladinim organizacijama, koje su usvojile ideju o konceptu preduzetničkih ekosistema, izdvajaju se Kauffman fondacija [3], OECS [4] i Svetski ekonomski forum [5].

Današnje tumačenje preduzetničkih ekosistema se može posmatrati kroz nekoliko istraživačkih pravaca, među kojima se preduzetnički ekosistemi posmatraju kao novi koncept preduzetništva [6, 7], kao preduzetništvo koje rezultira visokim rastom [8, 9], klasteri [10-12], kao preduzetnička okruženja [13, 14] i kao poslovni ekosistemi [15, 16].

U nastavku će biti pažnja posvećena definisanju elemenata globalnog preduzetničkog ekosistema, kao i načinu na koji preduzetnički ekosistemi doprinose povećanju vrednosti preduzetničkog procesa, a samim tim i celog ekonomskog rasta određene zemlje.

2. ELEMENTI GLOBALNOG PREDUZETNIČKOG EKOSISTEMA

Na samom početku tumačenja preduzetničkih ekosistema, radi lakšeg razumevanja samog koncepta, većina autora polazi od definisanja sistema.

Sistem predstavlja skup međuzavisno povezanih i međusobno zavisnih organizacija, koje funkcionišu zajedno kao celina, kako bi se postigla svrha [17]. Kada se definiše ekosistem, on se posmatra kao svrsishodna kolaborirajuća mreža dinamičkih sistema u interakciji, koji imaju stalno promenljiv skup zavisnosti unutar određenog konteksta [17]. Biološki ekosistem je definisan kao zajednica živih organizama u sprezi sa neživim komponentama svog okruženja, u interakciji sistema [17].

Iz prethodno navedenih definicija, može se zaključiti da ekosistem ima svoje žive i nežive komponente, dok ih sistem nema. Korelaciju biološkog ekosistema i preduzetničkog ekosistema je veoma lako izvesti. Kao što biološki ekosistem ima svoje žive i nežive komponente, isto ih ima i preduzetnički ekosistem.

Dakle, žive komponente u preduzetničkom ekosistemu ogledaju se u njegovim sistemskim uslovima, odnosno, u mrežama preduzetnika, liderstvu, finansijama, talentu, znanju, u uslugama podrške i to je ono što predstavlja srce preduzetničkog ekosistema. Sa druge strane, nežive komponente preduzetničkog ekosistema sabrane su u njegovim okvirnim uslovima, odnosno u društvenom kontekstu preduzetničkog ekosistema koji omogućava ili ograničava ljudsku akciju [19].

Izučavanjem literature o preduzetničkim ekosistemima, može se tvrditi da postoji puno različitih modela preduzetničkih ekosistema, u zavisnosti od nivoa na kome se vrši analiza. Elementi preduzetničkog ekosistema su veoma kompleksni, a jedan od najvažnijih razloga za to je činjenica da preduzetništvo igra različitu ulogu u različitim fazama razvoja.

Jedan od poznatih i opšteprihvaćenih modela preduzetničkih ekosistema jeste preduzetnički ekosistem globalnog preduzetništva, čiji je autor Acs [21]. Model koji je sa svojim kolegama razvio Acs je omogućio i razvoj Global Entrepreneurship Index-a, koji je osmišljen da može da izmeri kvalitet preduzetničkog procesa u određenoj zemlji.

Preduzetnički ekosistem globalnog preduzetništva se sastoji od 14 komponenti:

1. Percepcija prilike – komponenta koja daje odgovor na pitanje da li je stanovništvo u mogućnosti da identifikuje mogućnosti koje su im potrebne kako bi pokrenuli posao;
2. Start-up veštine – komponenta koja odgovara na pitanje da li pojedinci imaju veštine koje su im potrebne za pokretanje preduzetničkog procesa;
3. Sposobnost prihvatanja rizika – komponenta koja daje odgovor na pitanje da li su pojedinci spremni da preuzmu rizik neophodan za započinjanje novog preduzetničkog poslovnog poduhvata;
4. U mreženost – komponenta koja daje odgovor na pitanje da li se preduzetnici međusobno poznaju i na koji način su koncentrisane njihove preduzetničke mreže;
5. Kulturna podrška – komponenta koja daje odgovor na pitanje kako određena zemlja posmatra preduzetnički proces i da li je pojedincima lako da se opredele za preduzetničku karijeru u odnosu na druge karijere koje im predstavljaju potencijalni izbor;
6. Percepcija prilike – komponenta koja daje odgovor na pitanje da li su preduzetnici motivisani određenom prilikom da bi se upustili u preduzetnički poduhvat ili su pre motivisani nužnošću;
7. Absorpcija tehnologija – komponenta koja daje odgovor na pitanje koliko je velik tehnološki sektor;
8. Ljudski kapital – komponenta koja daje odgovor na pitanje da li su preduzetnici obrazovani i obučeni za preduzetnički poduhvat, odnosno, da li bi bili sposobni da se kreću kroz preduzetničke vode na tržištu rada;
9. Konkurencija – komponenta koja daje odgovor na pitanje da li preduzetnici stvaraju proizvode i usluge koji su jedinstveni na tržištu;
10. Inovacija proizvoda – komponenta koja daje odgovor na pitanje da li je zemlja u mogućnosti da razvije nove proizvode i nove usluge i integriše ih u inovativnu tehnologiju;
11. Inovacija tehnologija – komponenta koja daje odgovor na pitanje da li preduzeća koriste inovativnu tehnologiju;
12. Rast – komponenta koja odgovara na pitanje da li preduzeća imaju nameru da povećavaju svoj rast i da li uopšte za to imaju potreban kapacitet;
13. Internacionalizacija – komponenta koja odgovara na pitanje da li preduzetnici imaju želju da sa svojim proizvodima i uslugama izađu na globalno tržište i da li je ekonomija njihove zemlje dovoljno složena da proizvodi ideje koje su važne za svetsko tržište;
14. Rizični kapital – komponenta koja odgovara na pitanje da li je kapital koji je potreban preduzetnicima dostupan od strane institucionalnih investitora [21].

Kao što je navedeno, postoje različiti modeli preduzetničkih ekosistema i razlikuju se od geografske analize. Međutim, ono što je veoma značajno za koncept preduzetničkih ekosistema jeste da su preduzetnički ekosistemi zavisni od geografske lokacije, koja predstavlja kontekst preduzetničkih ekosistema i uslovljava njihov rast i razvoj.

Model preduzetničkih ekosistema čiji je autor Acs pokriva četrnaest oblasti i svaka zemlja ima bar jedno ili više područja koja predstavljaju „uska grla“ koja usporavaju razvoj preduzetničkog ekosistema, a samim tim i ekonomski rast i razvoj. Acs (2014) sa svojim saradnicima je za svaku od četrnaest oblasti razvio listu pitanja, koja uključuju perspektivu preduzetnika, perspektivu velike kompanije i perspektivu kreatora politike, čije adekvatno otvaraju raspravu o potencijalnom rešavanju problema koji mogu biti identifikovani u analiziranom preduzetničkom

ekosistemu. Model globalnog preduzetničkog ekosistema omogućava višestruku analizu prirode preduzetništva jer se fokusira i na pojedince i na institucionalno okruženje u kome pojedinci deluju.

Značaj elemenata preduzetničkog ekosistema zavisen je od ukupnog stanja preduzetničkog ekosistema.

3. PREDUZETNIČKI EKOSISTEMI KAO POKRETAČI EKONOMSKOG RASTA I RAZVOJA

Kao što je u uvodu navedeno, jedan od pravaca razvoja preduzetničkih ekosistema usmeren je na preduzetničke ekosisteme kao novi koncept preduzetništva. Jedan od istraživača koji se zalaže za ovaj pravac je i Acs, koji smatra da se koncept preduzetničkih ekosistema zasniva na tri važne premise, koje su sledeće:

- Prva premisa tvrdi da je preduzetništvo u osnovi akcija, koju preduzimaju i pokreću pojedinci, odnosno agenti, na osnovu podsticaja;
- Druga premisa tvrdi da upravo na te akcije utiču institucionalni okviri za preduzetništvo;
- I treća premisa tvrdi da su preduzetnički ekosistemi složene, višestruke strukture u kojima mnogi elementi interaguju kako bi proizveli performanse ekosistema, odnosno, ekosistemski metod treba da omogućava interakciju sastavnih elemenata [18].

Prateći Acs (2014), preduzetnički ekosistemi su definisani kao ekosistemi koji imaju svojstva samoorganizacije, skalabilnosti, održivosti i sastavljeni su od sistema i podsistema, gde dinamička institucionalno ugrađena interakcija između preduzetničkih stavova, sposobnosti i aspiracija, od strane pojedinaca, pokreće alokaciju resursa kroz stvaranje i delovanje novih poduhvata [18].

Kao što je i prethodno navedeno, istraživači u svom naučno-istraživačkom domenu, potkrepljuju svoje stavove da su preduzetnički ekosistemi novi koncept preduzetništva koja omogućava ekonomski razvoj, odnosno, stvara produktivno preduzetništvo. Preduzetnički ekosistemi i produktivno preduzetništvo često se dovode u vezu sa preduzećima koja su sposobna da ostvaruju visok rast, a samim tim su i odgovorna za otvaranje velikog broja radnih mesta, što ih čini jednim od najvažnijih ciljeva politike ekonomskog rasta i razvoja [20]. Istraživanje preduzetničkih ekosistema omogućava da se detaljnije ispituju međuzavisnosti koje postoje unutar ekosistemske mreže koje utiču na stvaranje novih vrednosti u preduzeću, a samim tim i u kompletnoj privredi. Upravo taj uži fokus daje mogućnost da se veoma precizno istraži koji atributi i koji regionalni faktori, koji su sastavni deo preduzetničkih ekosistema, podržavaju preduzetničke poduhvate koji su skalabilni.

Preduzetnički ekosistemi, sa produktivnim preduzetništvom, koje je vođeno inovacijama, od ključnog su značaja za povećanje konkurentnosti, što ponovo u krajnjem slučaju utiče na kompletan rast i razvoj jedne zemlje [22]. Rezultati koje pruža analiza preduzetničkih ekosistema predstavlja direktnu implikaciju za kreatore politike, na regionalnom ili nacionalnom nivou, u zavisnosti na kom nivou se predmetna analiza vrši. U pogledu alokacije resursa i strukture podsticaja, preduzetnički ekosistemi pružaju značajan izbor kreatorima politike.

Ono što je još veoma bitno za preduzetničke ekosisteme, jeste njihov kontekst, odnosno društveno i regionalno okruženje. Kako je istraživanje preduzetničkih ekosistema napredovalo poslednje decenije, izdvajaju se istraživači koji dokazuju kako jedan bogat preduzetnički ekosistem pozitivno utiče na stvaranje i omogućava preduzetnički poduhvat, a sam tim i stvaranje vrednosti koje utiče na ekonomski rast i razvoj [23-25]. Istraživači zagovaraju stav da kontekst preduzetničkih ekosistema dovode do (ne)isticanja važnosti preduzetnika, gde je ponašanja preduzetnika rezultat uticaja kako društvenog, tako i lokalnog konteksta. Preduzetništvo je važan mehanizam jer se kroz preduzetništvo se promoviše ekonomski rast i razvoj, zapošljavanje i otvaranje novih radnih mesta, inovativnost, kao i dobrobit društvene zajednice.

Upravo su preduzetnički ekosistemi koncept koji podržava inovativne i produktivne preduzetničke poslovne poduhvate.

4. ZAKLJUČAK

Ishodi preduzetničkih ekosistema su ono na šta treba da bude usmerena pažnja jer od ishoda preduzetničkih ekosistema zavisi i stvaranje vrednosti kroz preduzetnički proces. O kom god ekosistemu da je reč, biološkom, preduzetničkim ili tehničkom, svaki ekosistem ima svoj ishod. Ekosistemi mogu da cvetaju, ali ukoliko su im „odsečene“ hranljive materije koje ih održavaju, njihov životni vek će biti prekinut.

Preduzetnički ekosistemi su važan predmet politike, sa druge strane i veoma izazovan, ukoliko se uzme u obzir da je predmet razmatranja sistemski fenomen, čija dinamika nije lako svodljiva na akcije na nivou firme i zahteva holistički pristup.

Posmatrajući preduzetništvo kroz ekonomski razvoj, postoji veoma puno različitih aktivnosti i različitih ishoda koji su u vezi sa preduzetništvom i koji sugerišu da višedimenzionalna definicija preduzetništva je pogodnija da je razumeju ekonomske i društvene koristi koje preduzetnici stvaraju.

Preduzetništvo je proces koji iziskuje stalno usavršavanje proizvoda, usluge, poslovnog modela, a upravo u preduzetničkim ekosistemima, kroz interakciju sa drugim učesnicima preduzetničkih ekosistema, preduzetnici mogu da napreduju i stvaraju nove vrednosti.

Veoma je bitno i da su preduzetnički ekosistemi sistemi koji podrazumevaju podršku različitim poslovnim modelima u svim fazama životnog ciklusa preduzeća. Svakako, uloga digitalizacije u preduzetničkim ekosistemima je neosporna.

Preduzetnički ekosistemi mogu da deluju kao veoma važan mehanizam koji utiče pozitivno na preduzetnike da kreiraju i usvajaju nove poslovne prakse, nove poslovne modele i uopšte, nove koncepte koji su značajni za unapređenje njihovih preduzetničkih poduhvata, čime utiču na povećanje produktivnosti, a samim tim i na rast i razvoj jedne zemlje, odnosno njene ekonomije.

ZAHVALNICA: Ovaj rad je podržan od strane Fakulteta tehničkih nauka u Novom Sadu, Departmana za energetiku elektroniku i telekomunikacije, u okviru realizacije projekta pod nazivom: "Razvoj i primena savremenih metoda u nastavi i istraživačkim aktivnostima na Departmanu za energetiku, elektroniku i telekomunikacije"

5. LITERATURA

- [1] Brad Feld, *Startup communities: Building an entrepreneurial ecosystem in your city*, John Wiley & Sons, 2012.
- [2] Daniel J. Isenberg, *How to start an entrepreneurial revolution*, Harvard business review, 88 (6), 40-50, 2010.
- [3] Dane Stangler, Jordan Bell-Masterson, *Measuring and entrepreneurial ecosystem*, Kauffman foundation research series on city, metro, and regional entrepreneurship 16, 2015.
- [4] Colin Mason, Ross Brown, *Entrepreneurial ecosystems and growth oriented entrepreneurship*, Final report to OECS, Paris 30 (1), 77-102, 2014.
- [5] World Economic Forum, *Entrepreneurial Ecosystems around the Globe and Early-Stage Company Growth Dynamics*, Ginebra: World Economic Forum, 2014.
- [6] Erko Autio, Thomas Llewellyn Thomas, *Innovation ecosystem*, The Oxford handbook of innovation management, 2014.
- [7] Mirjam Knockaert, Deniz Ucbasaran, Mike Wright, Bart Clarysse, *The relationship between knowledge transfer, top management team composition and performance: The case of science-based entrepreneurial firms*, Entrepreneurship theory and practice, 35 (4), 777-803, 2011.
- [8] Erko Autio, Heikki Rannikko, *Retaining winners*, 2016.
- [9] Magnus Henrekson, Dan Johansson, *Competencies and institutions high-growth firms*, Now Publishers Inc, 2008.
- [10] Mercedes Delgado, Michael Porter, Scott Stern, *Clusters and entrepreneurship*, Journal of economic geography, 10 (4), 495-518, 2010.
- [11] Hector Rocha, Rolf Sternberg, *Entrepreneurship: The role of clusters theoretical perspectives and empirical evidence from Germany*, Small Business Economics, 24 (3), 267-292, 2005.
- [12] Hakan Ylinenpää, *Entrepreneurship and innovation systems: Towards a development of the ERIS/IRIS concept*, European Planning Studies, 17 (8), 1153-1170, 2009.
- [13] Devi Gnyawali, Daniel Fogel, *Environments for entrepreneurship development: key dimensions and research implications*, Entrepreneurship theory and practice, 18 (4), 43-62, 1994.
- [14] Van de Ven, *Predicting new venture survival: An analysis of*, Journal of Business venturing 8 (3), 211-230, 1993.
- [15] Ron Adner, *Ecosystem as structure: An actionable construct for strategy*, Journal of management, 43 (1), 39-59, 2017.
- [16] James Moore, *Predators and prey: a new ecology of competition*, Harvard business review, 71 (3), 75-86, 1993.
- [17] Lorenzo Limonta, *Experimentation and Simulation of Meteoroid Ablation*, Stanford University, 2018.
- [18] Zoltan Acs, Erko Autio, Laszlo Szerb, *National systems of entrepreneurship: Measurement issues and policy implications*, Research policy, 43 (3), 476-494, 2014.
- [19] Stam F.C., Ben Spigel, *Entrepreneurial ecosystems*, USE Discussion paper series, 16 (3), 2016.
- [20] Ross Brown, Colin Mason, *Looking inside the spiky bits: a critical review and conceptualisation of entrepreneurial ecosystems*, Small Business Economics, 49 (1), 11-30, 2017.
- [21] Zoltan Acs, Erik Stam, David Audretsch, Allh Oconor, *The lineages of the entrepreneurial ecosystem approach*, Small Business Economics, 49 (1), 1-10, 2017.
- [22] Sander Wennekers, Andre Van Wennekers, Roy Thuris, Paul Reynolds, *Nascent entrepreneurship and the level of economic development*, Small business economics, 24 (3), 293-309, 2005.
- [23] Michael Fritsch, *New business formation and regional development: a survey and assessment of the evidence*, Foundations and trends in entrepreneurship, 9 (3), 2013.
- [24] Alexandra Tsvetkova, *Innovation, entrepreneurship and metropolitan economic performance: empirical test of recent theoretical propositions*, Economic Development Quarterly 29 (3), 299-316, 2015.
- [25] Erko Autor, Kun Fu, *Economic and political institutions and entry into formal and informal entrepreneurship*, Asia Pacific Journal of Management, 32 (1), 67-94, 2015.